

Dvě konkurenční teorie pravdy

LITERATURA:

Aristotelés . *Fysika*. Praha: Rezek, 1996.

Aristotelés. *O duši*. Praha: Rezek, 1996.

Aristotelés . *Metafysika*. Praha: Rezek, 2000.

James W. *The Writings Of William James*. New York: First Modern Library, 1968.

Kolář, P. *Pravda a fakt*, Praha: Filosofia, 2002.

Patočka, J. *Evropa a doba poevropská*. Praha, LN, 1992.

Tugendhat, E. – Wolf, U. *Logicko-sémantická propedeutika*. Praha: Rezek, 1997.

DVOJÍ POJETÍ PRAVDY

Existuje více pojetí:

korespondenční, koherenční, redundanční, minimalistická, Tarského, pragmatická (srov. Kolář, s. 51–55)

Budeme se zabývat pouze dvěma

- 1) Korespondenční
- 2) Pravda jako pragmaticky kontrolovaná konstrukce

Ad 1) protože je nejrozšířenější představou a modeluje naše laické předporozumění

Ad 2) protože nejlépe popisuje to, co se děje ve vědě nebo v běžném životě, když hledáme pravdivý poznatek

KORESPONDENČNÍ

KORESPONDENCE = VZTAH ODPOVÍDÁNÍ

zde mezi reálnou skutečností a naší představou / teorií o skutečnosti

„Venku svítí.“ – je pravdivá věta, když na tomto místě v tento čas svítí slunce

*„Říci, že to, co jest, není, nebo že to, co není, jest, je nepravda;
naopak, že to, co jest, jest, a to, co není, není, je pravda.“*

(Aristotelés, 2002, 1011 b)

KORESPONDENČNÍ

PŘEDPOKLADY TAKOVÉHO POJETÍ:

- I. Lze snadno odlišit skutečný svět od naší zkušenosti
- II. Ve zkušenosti si vytváříme kopie výseku reality
- III. Tuto kopii přiložíme (jako na průpisáku) k realitě
- IV. Zjistíme, zda realita a zkušenostní představa/teorie o realitě spolu korespondují, odpovídají si, jsou adekvátní

SOUČASNÁ KORESPONDENČNÍ TEORIE:

- zkušenost je těžko uchopitelná
- je nutné pracovat s jazykem, popř. s významy jazykem zachycenými
- ➔ vytváříme a k realitě přikládáme *tvrzení, propozici, větu, význam věty / tvrzení*

KORESPONDENČNÍ

To se objevuje už u Aristotela

„Říci, že to, co jest, není, nebo že to, co není, jest, je nepravda; naopak, že to, co jest, jest, a to, co není, není, je pravda.“ – důležité slovo „ŘÍCI“

Navíc ve *Fysice A.* tvrdí, že se tvar (tedy to, co nese podstatu poznávaných věcí) může oddělit od látky jedině v pojmu. (139 b 1–5)

➔ tvrzení odpovídá koresponduje s výsekem reality

ZÁKLADNÍ PROBLÉM VŠAK ZŮSTÁVÁ:

- Jak může zkušenost či tvrzení / propozice být přiložena a jak může být dále zkoumána jejich adekvátnost?
- Ještě jinak: Jak se můžeme z naší zkušenosti (osobní či diskurzivně sdílené, tzn. jazykově, pojmově uchopené a sdílené pomocí jazyka skupinou lidí) dostat ven z naší zkušenosti a poznat na zkušenosti nezávislou skutečnost?

KORESPONDENČNÍ

Na to nebylo nikdy adekvátně odpovězeno.

Přesto je to naše nejintuivnější představa toho, co to znamená být pravdivý (tzn. souhlasit se skutečností). PROČ?

Protože je to představa, která je od začátku naší intelektuální tradice budovaná a předávaná.

STRUČNÝ HISTORICKÝ EXKURZ:

- Platón – pravda pro něho je zřením idejí, popř. rozvzpomínáním na ideje (srov. Patočka, 1992, s. 57) → vynucuje si epistemologickou autoritu pohledem duše => nejedná se o korespondenci
- Aristotelés – II. kniha spisu *O duši* v souladu s celou I. a II. knihou *Metafysiky* tvrdí – rozumová duše je schopna přijímat tvar poznávané věci (tvar ([rozumová duše je tvar člověka] je od přirozenosti schopen přijmout tvar) = náznak budoucí korespondence...

KORESPONDENČNÍ

- ... Aristotelés – člověk je schopen podstatné vlastnosti skutečnosti vnést do hlavy, zahlédáním *teoreticky podobného* očišťuje zkušenost od nahodilého, osobního. → Uchopuje ve své hlavě skutečnost!!
- Středověk začíná měnit tvar na myšlenku (přesněji *útrpek* [*passio animae*] – otisk, který se objevuje v naší mysli jako lidská myšlenka), která aby byla pravdivá, musí být v souladu s ideami Božími (podle nich Bůh stvořil svět)
=> Tomáš Akvinský: *Veritas est adaequatio rei et intellectus, pravda je shodou věci a rozumu.* (cit dle Tugendhat – Wolf[ová], s. 182)
- novověk – Descartes, Locke, Hume – přetvořil přímý realismus na reprezentacionalismus, tzn.: ideje, zkušenost, později myšlenky, ještě později propozice reprezentují části skutečnosti, pokud adekvátně, pokud korespondují, pak jsou pravdivé.

KORESPONDENČNÍ

HLAVNÍ MYŠLENKY TÉTO TRADICE POSTUPNĚ PŘIJALI
INTELEKTUÁLOVÉ A NAKONEC INTERNALIZOVALI I LAICI →
DNES SAMOZŘEJMOST

PRAVDA JAKO PRAGMATICKY KONTROLOVANÁ KONSTRUKCE

- pragmatická teorie pravdy, problém: je definovaná zcela jinak, než jak byla formulována W. Jamesem, J. Deweyem
- používám proto „teorie pravdy jako pragmaticky kontrolovaná konstrukce“

PRAVDA JAKO PRAGMATICKY KONTROLOVANÁ KONSTRUKCE

William James (1842–1910)

Pravda, pravdivé, dobře, ale co to znamená? (pragmatická teorie významu – jak se bude pravda realizovat? když bude něco pravdivé, jak se to projeví v našem životě?)

Odpověď: verifikovatelnost – to je to jediné, co o pravdě víme.
Ale co znamená „verifikovatelnost“?

Odpověď : Shoda. Něco je ve shodě s něčím. Ale ne naše myšlenka s realitou, nýbrž jedna naše myšlenka s myšlenkami ostatními. (To je prvek koherenční teorie pravdy)

(Srov. James, 1968, s. 429-431)

PRAVDA JAKO PRAGMATICKY KONTROLOVANÁ KONSTRUKCE

Shoda přestává být statickou, pravda se mění ve funkci, která vede myšlení tak, že umožní shodu [agreeable leading] mezi novým přesvědčením a sítí přesvědčení dalších (mezi sítí pravd již přijatých a nezpochybňovaných s pravdou novou) (James, 1968, s. 430-1)

Ovšem, co umožní shodu? Nejen koherence! Proces vedení, zřetězování, přesvědčování pokračuje tak dlouho, až nám opět umožní dostat se zpět k faktické zkušenosti – tzn. umožní prokázat „pravdivost“ nejen nového přesvědčení, ale celé sítě tím, že něco předpovíme, ulehčíme, pozměníme. (James, 1968, 431–2)

PRAVDA JAKO PRAGMATICKY KONTROLOVANÁ KONSTRUKCE

Proto James (F.C.S. Schiller, Dewey) často mluví o užitečnosti místo o pravdivosti a tím, kritikům poskytují vděčnou municí: „Nám nejde o to, co je užitečné, co se komu hodí, co mu přinese užitek, ale o to, co je pravdivé.“

Přesto užitek, kontrolu prostředí, kýženou změnu jsme nuceni s pravdou spojit. Tyto pojmy jsou vztahem k reálnému světu. Jinak pravda nemá smysl a pak by pragmatická teorie pravdy by byla skutečně koherenční teorií, a tedy „pseudo-pragmatická“.

STRUKTURA TÉTO TEORIE PRAVDY

- pravda není shoda mezi zkušeností a skutečností
- ale mezi starou zkušeností a novou zkušeností, jsme stále ve zkušenosti
- zasazuje novou zkušenost do osnovy zkušenosti staré, vytváří „upgradovanou“ zkušenost
- je podmíněna koherencí mezi jejími částmi

PRAVDA JAKO PRAGMATICKY KONTROLOVANÁ KONSTRUKCE

- má smysl, když se v jednání poznávajícího projeví pozitivně, tzn. něco předpoví, něčemu je poznávající schopen předejít, je schopen zmnožit svoje možnosti, je schopen vyřešit problémovou situaci
- nové přesvědčení je tedy **myšlenková konstrukce** vytvářená na základě nových poznatků a starých nezpochybňovaných přesvědčení
- tato konstrukce nám umožní **jednat určitým způsobem**, je-li tento způsob užitečný (dotyčný něco předpoví, něčemu je schopen předejít, je schopen zmnožit svoje možnosti, je schopen vyřešit problémovou situaci) pak člověk *jedná inteligentně* (J. Dewey), a tak je konstrukce **pragmaticky kontrolována, verifikována**

PRAVDA JAKO PRAGMATICKY KONTROLOVANÁ KONSTRUKCE

Je to jen popis toho, co dělá vědec, stejně jako laik:

př. model atomu – konstrukt, který v sobě zahrnul nové poznatky (dělitelnost atomu, kvantovou teorii atd.), atom, není vidět, nejsme schopni ho verifikovat pohledem, máme o něm zprávy jen z jeho reakcí, ale dokud nám pomáhá vysvětlovat fyzikální realitu nejlépe ze všech možných dalších modelů, pak je „pravdivý“

→ neodhalili jsme platónsko-aristotelskou podstatu atomu, pravdu o něm, ale našli jsme velice užitečný (deweyovský) nástroj, jak se v daném prostředí chovat *inteligentně*

=> **PRAVDA NENÍ VZTAH MEZI SKUTEČNOSTÍ A ZKUŠENOSTÍ** (NE, ŽE BY SKUTEČNOST NEEXISTOVALA, ALE NEJSME JI FAKTICKY SCHOPNI ODLIŠIT OD ZKUŠENOSTI), **ALE: PRAVDA JE PROSCES, FUNKCE ŽIVOTA!**